

BUXORO VOHASI AHOLISI NOMODDIY MADANIY MEROSI VA AN'ANALARI ETNOTURIZM OB'EKTI SIFATIDA

*“Alfraganus university” NODAVLAT OLIY TA'LIM TASHKILOTI
“Ijtimoiy fanlar” fakulteti, “Xalqaro munosabatlar va tarix” kafedrası katta
o'qituvchisi*

Turdiyev Madiyor Mamanazarovich

Annotatsiya: *Tadqiqotda Buxoro viloyati nomoddiy madaniy merosining O'zbekistonda turizmni rivojlantirishdagi o'rni va ahamiyati o'rganildi. Buxoro moddiy va nomoddiy madaniy merosga boy bo'lib, O'zbekistonga xalqaro sayyohlarni jalb qilish nuqtai nazaridan jozibador yo'nalishlardan biridir. Asrlar davomida o'zbek mamlakatini barpo etishda ishtirok etgan barcha qabila va xalqlarning madaniy bilimlari va urf-odatlarini uyg'unlashtirish jarayonlari o'zbek xalqining an'analari shakllantirishga olib keldi. Ular juda o'ziga xos, jonli va xilma-xil bo'lib, klanlarning patriarxal o'zaro ta'siridan kelib chiqadi. Ushbu tadqiqotlar natijasida Buxoro viloyatining madaniy an'analari: tadbirlar, festivallar, urf-odatlar, marosimlar turizm sohasi uchun eng yaxshi barqaror manbalardan biri bo'lib, u O'zbekistonda iqtisodiyotni rivojlantirishda muhim rol o'ynashi mumkin.*

Kalit so'zlar: *madaniyat, nomoddiy madaniy meros, an'ana, madaniy turizm, urf-odatlar, marosimlar, meros, madaniy an'analar.*

KIRISH

So'nggi bir necha o'n yilliklar davomida turizm yanada muhim sanoat rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiyotida muhim rol o'ynadi bormoqda. Biz ushbu maqolada nomoddiy madaniy merosning turizm ob'ekti va O'zbekistonda turizmni rivojlantirishning kaliti sifatidagi ahamiyatiga to'xtalamiz. "Nomoddiy madaniy meros" deganda ijro san'ati, ijtimoiy amaliyotlar, marosimlar va bayramlar, shuningdek og'zaki an'analar va ifoda, tabiat va an'anaviy hunarmandchilik haqidagi bilimlar tushuniladi. Jamiyatlar va tashkilotlar o'zlarining atrof-muhitiga, tabiat dunyosiga va tarixiga munosabat bilan nomoddiy madaniy merosni doimiy ravishda rivojlantiradilar. U oldingi avlodlardan hozirgi va kelajak avlodlarga o'tadi. Nomoddiy madaniy meros jamoalarga o'ziga xoslik hissi beradi. YUNESKO belgilaganidek nomoddiy madaniy meros to'rt turga bo'linadi: an'anaviy, zamonaviy va tirik, inklyuziv, vakillik, jamoatchilikka asoslangan.

O'zbek xalqining o'tmishi uzoq tarixga borib taqaladi. Bu davrda xalqning ham moddiy, ham ma'naviy madaniyati jahon tsivilizatsiyasining o'lmas namunalariga aylandi. Xususan, o'zbek xalqining nomoddiy madaniy merosi ko'p asrlik ajdodlar tomonidan sayqallanib, demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirishning muhim sub'ekti sifatida qadrlangan.

Qo'shni davlatlar va mustaqil davlatlar Hamdo'stligi tarkibiga kiruvchi mamlakatlardan kelgan ko'plab xalqaro sayyohlar sobiq Sovet Ittifoqi parchalanganidan beri O'zbekistonda yashab kelayotgan qarindoshlari va do'stlarini ko'rish uchun O'zbekistonga tashrif buyurishadi.

Yevropa, AQSh, Afrika, Osiyoda yashovchi xalqaro sayyohlarning aksariyati O'zbekistonga sayohat qilib, o'zbek xalqining boy tarixini aks ettiruvchi yodgorliklar, qadimiy binolar, muzeylar kabi tarixiy joylardan bahramand bo'lish, shuningdek, ularning ba'zilari betakror tabiatdan bahramand bo'lish maqsadida tashrif buyurishadi. Bundan tashqari, Arab mamlakatlari aholisi O'zbekistonga ziyorat qilish maqsadida tashrif buyurishadi. Biroq, noyob nomoddiy madaniy meros, urf-odatlar, urf-odatlar va marosimlardan bahramand bo'lish uchun O'zbekistonga juda kam sayyohlar tashrif buyurishadi. Demak, ushbu tadqiqotning maqsadi Buxoroning nomoddiy madaniy merosini turistik manba sifatida o'rganishdir. Bundan tashqari, ushbu tadqiqot Buxoroda nomoddiy madaniy merosga nisbatan xabardorlik va tendentsiyani o'rganishga qaratilgan.

Adabiyot sharhi

Meros ikkita asosiy qiymatga ega: qurilgan muhit orqali aks etadigan jismoniy va uzoq muddatli munosabatlar tarmog'idagi almashinuvlar orqali etkaziladigan efir. YUNESKO nomoddiy madaniy merosni (ICH) an'analar va innovatsiyalar birga yashaydigan dinamik meros sifatida belgilaydi [19].

Meros ko'pincha yodgorliklar va binolar kabi moddiy boyliklar orqali namoyon bo'ladi, qo'mitalar va tashkilotlar ma'lum mezonlar va taktikalar asosida ierarxik tasniflarni tayinlashadi. Smitning so'zlariga ko'ra, ushbu nuqtai nazarning keng tarqalganligi, tabiatni muhofaza qilish keyinchalik ma'lum meros fazilatlar bilan bog'liq bo'lgan taniqli moddiy xususiyatlarni saqlab qolish bilan bog'liq degan umumiy e'tiqodga olib keldi [15]. Biroq, ko'rish uchun har bir aniq madaniyat nomoddiy qiymat bilan oziqlanishi kerak va aksincha [2]. Bu nima uchun madaniy xilma-xillikni saqlab qolish uchun Konventsioning ich ta'rifiga moddiy merosning tarkibiy qismlari (buyumlar, artefaktlar, madaniy joylar) kiritilganligini tushuntiradi [19].

Nomoddiy meros qadriyatlarini uzoq vaqtdan beri jamoat identifikatorlari bilan bog'liq bo'lib, jismoniy, vizual va idrok etilgan chegaralar qanday shakllanishiga ta'sir qiladi [6]. Sanoat merosi kontekstida ichni hisobga olish muhim ahamiyatga ega, chunki sanoatning o'sishi ortiqcha materiallarni yaratishdan tashqari turli xil kundalik marosimlar va turmush tarzini ta'minlaydi [1]. Ommabop e'tiqoddan farqli o'laroq, ICH har doim ham jismoniy aktivlarga qaraganda mo'rt emas. Aslida, moddiy meros zamonaviy foydalanishni saqlash va moslashtirish uchun pul va mehnatni talab qiladi. Aksincha, nomoddiy meros shaxsni qurishda eng katta chidamlilikni namoyish etadi [10].

Kollektiv xotiralarni va ular bilan bog'liq bo'lgan ijtimoiy harakatlarni amalga oshirish uchun jismoniy komponentlar ko'pincha ICH [6] ifodasida ajralmas rol o'ynaydi. Bizning shaxsiy xotiramiz mustahkam munosabatlar tarmog'ida almashinuvni ko'rsatadigan haqiqiy yoki xayoliy aloqalar to'plamida o'zini topganligi sababli, "ijtimoiy kapital" tushunchasi bilan kuchli aloqani topish mumkin."Sifatida natijada, ICH madaniy bilim va ijtimoiy xotirani merosga "qayta ishlash" jarayonini anglatadi [14].

Bleykning merosni qayta nazariylashtirishi natijasida ichni saqlab qolish yanada murakkab va siyosiy masalaga aylandi, ayniqsa YUNESKOning himoya qilish to'g'risidagi Konventsiyasiga [3,19]. Bleyk va Jigyasuning so'zlariga ko'ra, madaniy xilma-xillikning doimiy saqlanishi, uzatilishi va barqarorligini ta'minlash uchun mahalliy hamjamiyatga

e'tibor qaratish lozim [3,6]. Himoya madaniy xilma-xillikni saqlashda muhim qadam sifatida qaraladi. Biroq, legacy tizimi inklyuziya va istisno tizimini qayta yaratishga asoslanganligi haqida tanqidlar mavjud. Smitning so'zlariga ko'ra, madaniy meros qadriyatlarini kuch dinamikasi va ba'zi madaniyatlarni qabul qilish yoki rad etish vakolati bilan bog'liq [16]. Teylor, shuningdek, YUNESKO tomonidan ko'zda tutilgan ichning saqlanishiga shubha tug'diradi va "heritagizatsiya" jarayoni tabiatan noto'g'ri, chunki u turli madaniy guruhlarining bir vaqtda ko'payishini va ijtimoiy tashkilotga nisbatan "madaniyatni universalistik standartlashtirish" ni ta'kidlaydi. [17,19]. Bu "o'rniga asrab-avaylash ortiq, vazifa an'anaviy amaliyotini takomillashtirish ko'rinadi", deb aytiladi [17]. Ushbu munozarada ichning mahalliy, mintaqaviy va hatto milliy o'ziga xosliklarni shakllantirishdagi ahamiyati ta'kidlangan [14].

Gonsalesning Ispaniyadagi ekzistensial nomoddiy turizm va individual identifikatsiya o'rtasidagi bog'liqlik bo'yicha tekshiruvi natijalari shuni ko'rsatdiki, nomoddiy meros turizmi mahalliy joylardan ajralib turadigan o'ziga xoslik manbasini taklif qilishi mumkin. Bundan tashqari, Ma va Vang ICH bilimlarini turizm tovarlariga aylantirishni taklif qilishdi va uni saqlab qolish uchun ular uchta strategiyani rag'batlantirdilar: 1) merosni statik holatda taqdim etishda uning haqiqiylikni saqlaydigan ICH muzeylarini tashkil etish; 2) tajriba maydonini virtualizatsiya qilishda merosning haqiqiylikni qayta tiklaydigan ICH tematik parklarini rivojlantirish; va 3) ijrochilarning ijro faoliyati asosida haqiqiy manzara bosqichlarini yaratish. Ichni sayyohlik mahsulotiga aylantirishning eng katta usuli uni Real sharoitda sahnalashtirish deb bahslashish mumkin [4]. Bundan tashqari, Keitumetse va Nthoi rivojlanayotgan dunyoda jahon merosini belgilash joyini berish turizmni rivojlantirishga yordam berishi mumkinligini ko'rsatdi, shuning uchun u erda yashovchilarning nomoddiy merosiga ta'sirini hisobga olish va himoya qilish kerak [7]. Timo'tiyning so'zlariga ko'ra, moddiy va nomoddiy meros madaniy turizmni taklif qilishning asosiy tarkibiy qismidir va ICH aslida turizm mahsulotining katta qismini o'zida mujassam etgan [18]. Rodzi, Zaki va Subli turizm va ichni o'rganib chiqdilar va turizm sayyohlarni jalb qilsa va odamlarga foyda keltirsa-da, ichga zarar etkazishi va uni madaniy yaxshilik yoki amaliyotga o'zgartirishi mumkin degan xulosaga kelishdi [12]. YUNVTO ma'lumotlariga ko'ra, turizm mahalliy madaniy ko'payish va jonlantirish uchun ajoyib tezlatgich bo'lishi mumkin, ammo bu jamoalar haddan tashqari tovarlanishdan himoya qilishni istagan madaniy xususiyatlarga ham xavf tug'dirishi mumkin [20]. Smuka ichdan foydalanish hududning o'sishiga qanday ta'sir qilganini o'rganish uchun tuzilgan intervyular va kuzatuvlar o'tkazdi. Topilmalar shuni ko'rsatdiki, ushbu hududda rejalashtirilgan tadbirlar va tadbirlar nomoddiy madaniy merosga katta e'tibor bermagan turizm mahsuloti, turizm orqali nomoddiy madaniy merosni uzoq muddatli saqlash esa jamiyatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishiga yordam beradi [16].

METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi mahalliy sayyohlarning O'zbekistonning Buxoro shahrida nomoddiy merosni rivojlantirish tendentsiyasini o'rganishdir. Tadqiqot metodologiyasi miqdoriy va miqdoriy onlayn tadqiqotlarni o'z ichiga oladi, birinchi bosqich nomoddiy meros va turizmni keng qamrovli adabiyotlarni ko'rib chiqishdan iborat. Onlayn intervyu mahalliy aholidan ma'lumotlarni osongina to'plash uchun o'tkaziladi. 10 ta savol

ba'zi avtobiografik savollar bilan shakllantirilgan va ulardan 3 tasi turizm va mehmondo'stlik sanoatining dolzarb masalalari bo'yicha respondentlarning fikrlari va tasavvurlarini bilish uchun uzoq javoblarni talab qiladi.

Ulardan biri "dunyo bizning tariximizni bilishi kerak, mamlakatimizda qancha buyuk insonlar yashagan, ularni yanada rivojlantirish kerak, buyuk allomalarimiz hayoti va ijodi haqida yozgan yozuvchilarning asarlari chet tillariga tarjima qilinib, dunyoga chiqarilishi kerak", deb javob berdi. Boshqa respondent "O'zbekistonda turizm uchun barcha qulayliklar mavjud emas, masalan, bizning milliy uslubdagi restoranlarimiz kichik va barcha standartlarga javob bermaydi, qo'llanmalarining etishmasligi ham hal qilinishi kerak", deb javob berdi yana bir respondent "O'zbekistonda turizm yosh sohadir. Ushbu tarmoqlarni rivojlantirish uchun malakali mutaxassislar sonini ko'paytirish kerak va xalqaro sayyohlarni qishloqlarga olib kelish kerak, chunki biz shahar hududini topa olmaydigan ko'plab an'analarga duch kelishimiz mumkin. Xulosa shuki, O'zbekistonda madaniy turizmni rivojlantirishda malakali mutaxassislar, madaniy merosni reklama qilish borasida muammolar yetarli.

"Agar hamma narsa bizning urf-odatlarimiz va e'tiqodlarimizga muvofiq amalga oshirilsa, bu narsa sayyohlarda juda yaxshi taassurot qoldiradi. afsuski, men shaxsan guvoh bo'lgan vaziyatlarda, qo'shtirnoq ichidagi ba'zi mahalliy madaniyatli odamlar sayyohlarni ko'rganlarida ularni masxara qilishadi va ularni ahmoq qilib ko'rsatishadi(Chorsu bozoridagi sotuvchilar va pushkartlar), menimcha, bunday holatlar chet ellik sayyohlarni bizni madaniyatsiz odamlar deb o'ylashga majbur qiladi " deb yozgan respondentlardan biri. Onlayn so'rovnomaning yana bir xodimi "juda ijobiy, chunki O'zbekistonda dam olayotgan har bir sayyoh bizning urf-odatlarimiz va qadimiy joylarimizni eslaydi"deb izoh berdi. Xulosa qilib aytganda, qadimiy urf-odatlarimiz va an'alarimiz sayyohlarni jalb qilish va madaniyatimizni dunyoga tanitishda juda muhim rol o'ynaydi.

Respondentlardan biri " O'zbekistonda katta festivallar tashkil etilishi kerak, shunda biz ko'proq sayyohlarni jalb qila olamiz. Biz ekologiyaga katta e'tibor berishimiz va uni himoya qilishimiz kerak, chunki bugungi kunda ko'plab mamlakatlar fuqarolari ekologik muammolar tufayli aziyat chekmoqda, shuning uchun bizning noyob tabiatimiz va go'zal tog'larimizni ko'rish uchun ko'proq sayyohlar tashrif buyurishlari mumkin. Biz ularni mamlakatimizga qaytib kelishga yoki qarindoshlari va do'stlariga reklama berishga undashimiz kerak. Shuning uchun biz ularga millatimiz ramzi bo'lgan kiyim kiyib, ko'proq urf-odat va an'alarimizni ko'rsatishimiz kerak. "va yana biri yana bir bor izoh berdi:" muammo shundaki, ta'lim tizimida turizm sohasida tahsil olayotgan talabalarning nazariy bilimlarini oshirish bilan birga amaliyotga ko'proq e'tibor berish kerak, chunki turizm ta'limida ba'zi universitetlarning talabalari hatto bir muncha vaqt mehmonxonalarda yoki mehmonxonalarda mashq qilmaydilar. 4 yil davomida turistik agentliklar, shuning uchun ular amaliy tajribasiz faqat nazariy bilimlar bilan cheklangan. Hech bir yosh avlod amaliy ko'nikmalarga ega bo'lmasdan yangi g'oya bilan chiqa olmasligi aniq. "Boshqa respondentlar yomon infratuzilma va reklama, investitsiyalar va boshqalar haqida shikoyat qildilar.

XULOSA

Buxoro tarixiy va jozibali binolarga to'la ajoyib shaharlardan biridir. Takrorlanmas qadimiy va madaniy merosi bilan u asrlar davomida sayyohlar va jahon hamjamiyatini o'ziga jalb etib kelmoqda. Buxoroda tarixiy va ziyorat turizmi juda rivojlangan. Chunki u erda etti Pir ziyoratgohi, Ark, Labi Xauz, Sitorai Moxi Xosa va boshqa ko'plab tarixiy va ziyoratgoh inshootlari joylashgan. Biroq, yomon infratuzilma va reklama, investitsiyalar, etarli malakali mutaxassislarining etishmasligi kabi ko'plab muammolar mavjud.

Ushbu tadqiqot turizm fanida madaniyatning vazifasi va ahamiyati to'g'risida ba'zi tushunchalarni taqdim etishga xizmat qildi. Madaniy an'analar va turizm o'zaro manfaatli munosabatlarga ega bo'lib, ular joylar, mintaqalar va mamlakatlarning jozibadorligi va raqobatbardoshligini kuchaytirishi mumkin. Madaniy an'analar turizm mahsulotining tobora muhim elementi bo'lib, ular gavjum global bozorda o'ziga xoslikni yaratadi. Menimcha, quyidagi omillar haqida qo'shimcha ma'lumot olish kerak. Ta'lim, ijtimoiy mavqe, din, shaxsiyat, e'tiqod tuzilishi, o'tgan tajriba, uyda ko'rsatilgan mehr va boshqa ko'plab omillar insonning xulq-atvoriga va madaniy an'analarga nisbatan xatti-harakatlarga ta'siriga ta'sir qiladi. Turizm va madaniy an'analar o'rtasidagi sheriklik bilan bir qatorda, ushbu omillar, masalan, boshqa mintaqalar bilan, davlat va xususiy sektor hamda mintaq va uning fuqarolari o'rtasida sheriklikning boshqa shakllarini barpo etish uchun ham tan olinishi kerak. Mintaqalar o'rtasidagi aloqalar sayyohlar uchun mavjud bo'lgan madaniy imkoniyatlarni kengaytirishi va yangi va innovatsion mahsulot takliflarini qo'llab-quvvatlashga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. "Turizm to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 19-dekabrda "Moddiy madaniy meros ob'ektlarini muhofaza qilish sohasidagi faoliyatni tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risi"da Pq-4068-sonli qarori
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 13-avgustdagi "O'zbekiston Respublikasida turizm sohasini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi PF-5781-son Farmoni.
4. Gonzalez, M. V. (2008). Intangible heritage tourism and identity. *Tourism Management*, 29(4), 807-810
5. Sulaymonov, J. Abdurahmon ibn Xaldunning tamaddun taraqqiyoti haqidagi qarashlarida jamiyat tahlili/Academic Research in Educational Sciences, Vol. 2 Special Issue 1, 2021. 451-455 R.
6. Jurayev SH.S., Abu Ali ibn Sinoning falsafiy qarashlarida baxt-saodat masalasi // Academic Research in Educational Sciences, 2 (Special Issue 1), 395-401 P.